

NÉPZENE ÉS NEMZET

*Bartók Béla gépzeneink és a szomszéd népek népzeneje“
c. tanulmánya alkalmából.*

AZ ÚJ MAGYAR népzene-kutatás 30 évi munkájának eredményei egyike a legnagyobb fontosságú szellemi értékeknek, amit a magyar kultúrtörténelem felmutathat. Ezek az eredmények, amelyek Bartók Béla röviden összegezett, szigorú tárgyilagossággal megállapított adataiban most kerültek a nyilvánosság elé, az egész magyarság lelki-szellemi arculatára vetnek fényt, in nuce magukban foglalják sorsának lélektani, történeti, szociológiai problémáit és nagy részben az ezekre vonatkozó feleleteket is. Így a modern összehasonlító zenetudomány, amely az egyes népek népzenejének egymásra gyakorolt hatását vizsgálja, magyar művelőiben valóban termékenynek bizonyult, mert egyik legerősebb oszlopa a modern magyar szellemtudománynak, a szó legtisztább értelmében vett hungarológiának.

Mi ennek a hungarológiának a legfőbb célja?

Az önelvű és öncélú magyarság fejlődéstörténetének nem tisztán elvi szempontokból való kutatása, hanem hogy ismeretei és eredményei alapján megalkossa az igazi magyar — a magyarabb — szellemiséget a ma és a holnap számára. Hogy az új magyar népzenei kutatások milyen mértékben járultak hozzá a nemzeti önismerethez, erre vonatkozóan álljanak előbb szemünk előtt, minden kommentár nélkül Bartók Béla megállapításai:

Népzene mindazon dallamoknak az összessége, amelyek valamilyen emberi közösségnél kisebb vagy nagyobb területen bizonyos ideig használatban voltak, mint a zenei ösztön spontán kifejezői.

A magyar falu dallamainak két legfontosabb osztálya a régi és az új dallamok osztálya. A régi dallamokat úri közönségünk különféle okokból nem igen ismeri, pedig éppen ezek legértékesebb zenei kincseink.

A régi dallamok az egész magyarlakta területen egységes karakterűek: lényegileg ugyanolyan szerkezetűek Sopron megyében, mint Csíkbán és Moldvában, Bereg megyében mint Szeremben. Kivesző félben vannak: jóformán már csak az öreg emberek ismerik őket. Körülbelül 200 variáncsoportba tartozó 1000 ilyen dallamot találtunk eddig.

Az új dallamok 10-12 évtizednél nem régiebbek s most élik virágzásuk korát; feljegyeztünk 800 variáncsoportba tartozó körülbelül 3200 ilyen új magyar dallamot.

A sem a régi, sem az új dallamokhoz nem tartozó magyar népi dallamok azok, — az eddig ismert kb. 10.000-re rúgó anyagnak több mint a fele, — amelyeken több-kevesebb idegen befolyás kimutatható. Ezeknek a kevésbé magyar dallamokat tartalmazó osztályába sorozza Bartók a falvainkban elterjedt magyar műdaloknak nagy részét.

Falvaink zenéjén kívül van u. i. másfajta magyar dal is, a „magyar nótáknak“ vagy helytelenül „cigányzenének“ nevezett népies magyar műdalok. Ismert vagy ismeretlen szerzőik az úriosztályból kerülnek ki, főterjesztőik a városi cigánybandák. A mai úri közönség jobbra csak ezeket az aránylag új keletű, 100 évnél alig régibb műdalokat ismeri. A falu népe viszont a régi dallamokat is, saját régi falusi dallamait épp úgy, mint a régi korok műdallamait híven megőrizte. Ez egyik oka annak, hogy az a zene, amit falun találunk, sokkal gazdagabb, sokkal értékesebb annál a „magyar nóták“-nak nevezett anyagnál, amit a mai úriközönség és cigánybandáik ismernek.

Milyen viszonyban volt a magyar népzene szomszédaink népzenejével?

1. A tót népzene befolyása különösen tapasztalható, midőn a falusi új magyar dallamok kialakulása előtti időkben a magyar népzene erősen szenved az idegen befolyásoktól. A történelemből ismert ú. n. nemzetietlen korszak a magyar falu zenéjére is visszahat. Sok jel arra mutat, hogy az úri osztálynak volt nagy szerepe az idegen zenei elemek behurcolásában. Feltűnő, hogy ami keveset a mai úriosztály a falusi népi dallamok közül ismer és kedvel, az főleg ilyen idegen eredetű.

Szerencsére a falusi új magyar dallamok kialakulása nemcsak hogy megakasztja az idegen, főleg tót elemek beáramlását a magyar népzenebe, hanem olyan erős hatást gyakorol a tót népzeneire, hogy erre nézve szinte végzetesnek volna mondható, ha nem alakultak volna ki e zenei forradalom hatására önálló alakulatai is. Érdekes és jellemző a tót néplélekre az a mód, ahogyan magyar dallamot tót szerkezetbe kényszerít, ahogy saját szövegeit helyezi a megfelelően átalakított magyar dallam alá, ahogy a refrainban sokszor még a magyar szöveget is megtartja. (Cilagom, rad'ago m, galambom pl. a ragyogó csillagom galambom elferdítése). Bartók 2500-ra rúgó tót dalgyűjteményében — ahol még csak az előtte ismeretlen dallamokat jegyezte le — 320 dallam teljesen hű, 90 átalakított átvétel a magyar anyagból.

2. A rutén népzene hatása a magyar kanásznótákban nyilvánul, amelyek valószínű, hogy a rutén kolomejka dallamokból fejlődtek ki. Mint tény, ez azért volna jelentős, mert a kanásznótákból fejlődnek ki a kuruc nóták és ezekből alakul ki a verbunkos zene. Az új magyar népi dallamok viszont a verbunkos zene hatása alatt keletkeztek. Mindez csak feltevés, de a rutén hatásnak csakis ebben a fejlődési menetben volna jelentősége.

Az új magyar zenének a rutén zenére is rendkívüli hatása volt. Kolessa Philaret ukrán gyűjtő 1923-ban és 1929-ben megjelent kiadványaiban 40%, illetve 20% a magyar származású dallam. Ezt a nagy hatást több kedvező körülmény, de egyetlen egy erőszakos

tényező sem mozdította elő. Az új magyar népi dallamok elterjedésének főképp e dallamok frissesége, pattogó ritmusa, modernsége volt a főoka, ezenkívül valamilyen lelki rokonságot is fel kell tételeznünk egyrészt a magyar, másrészt a tót és rutén falvak népe között. A falu művészete csakis spontán megnyívánulás lehet.

3. A román és a magyar népzene kölcsönhatásában a székelyek régi pentaton dallamai játszó a főszerepet, amiket a mezőségi románok énekel. Viszont az új dallamokból a románok nem vettek át semmit. Bartók itt egy sereg érdekes problémát vet fel. Mi lehet az oka annak, hogy aránylag egymástól nem is olyan távolra eső román területek zeneileg annyira különböznek egymástól? Mi lehet az oka, hogy egyes román területek lakossága zeneileg a legszorosabb kapcsolatban élt a szomszéd magyar területek lakosságával, másoké viszont a legmoverebb elzárkózásban? (L. bihari románságot.) Nincs-e mindez a település idejével, mikéntjével összefüggésben?

A román népzenehez való viszonyunkban még sok a feldolgozatlan terület, mint amilyen a székelységgel határos Moldva. A magyarság ősi öröksége, a régi népi dallamok a csángóknál még javában virágzanak.

4. A horvát-szerb és a magyar népzene kapcsolatára a legszenzációsabb eredményt tárja elénk a Muraközben gyűjtött horvát kiadvány, amelyet a zágrábi Tud. Akadémia 1924-ben bocsátott a nyilvánosság elé. 600 dallama közül — Bartók pontos megállapítása szerint— 66% magyar dallam. Lehet-e ennél a számadatnál nyomósabb bizonyítéka a megszállott Muraköz magyarságának? S lehet-e még több ok arra, hogy siessünk az eddig gyűjtött, tudományosan feldolgozott magyar népdalok kiadásával?

Íme lényegében ezek azok az eredmények, amik a modern magyar népzene-kutatásnak nemcsak hiteles mérlegét tárják elénk, de igen sok tanulsággal szolgálnak mindazok számára, akik a néprajzi kutatásoknak igazi értelmét a nemzet egész kultúrájának, egész életének zárt egységében keresik.

Az összehasonlító zenetudomány eredményei legelsősorban lélektani igazságokra mutatnak rá, olyan igazságokra, amelyek éppen olyan érvényesek az egyes, mint a közösség életében. A saját lényem tudatossága együtt jár azzal a felismeréssel, hogy mi a nem Én, a tőlem különböző. Saját lényegünk kibontakoztatásához idegen behatásokra van szükségünk, lelki-szellemi világunk sok lehetősége maradna beteljesületlenül, ha csak önmagunkba merülve, teljesen elzárkózánk a külvilágtól. A külvilággal való folytonos súrlódás, egymásra hatás fejleszti ki egyéni jellemünket. Minden teremtő aktusnak fokozott mértékben ugyanez a lényege: mély benyomások, mély visszahatások az egyéni lényeg kibontakoztatására.

Ugyanígy egy népnek, mint közösségnek, egyéni jelleme, szellemisége, művészete csakis más idegen népek szellemiségével, művészetével való érintkezésben válik öntudatossá. A közösség élete sem teljes önmagában: szakadatlanul szüksége van a külvilágra, idegen lelkekre, nemcsak azért, hogy ezáltal benső öntudatát kifejlessze, hanem hogy más öntudatát is gazdagítsa. A magyar népzenei kutatások

bizonyítják legjobban, hogy az idegen behatások az őshazától kezdve mindenkor kimutathatók népzeneinkben. Hiszen maga Bartók írja egy helyen: „valószínű, hogy valamely népnek nemcsak újabb, hanem most legrégebbnek ismert, egységes parasztzene-stílusa is, legalább részben átvett, idegen elemekből alakult ki. Arra, hogy parasztlakók, mint egyének, teljesen új dallamok megalkotására képesek volnának, adatunk erre nincs és zenei ösztönük megnyilvánulási módja sem szól emellett.“ De éppen ezek a népzenei kutatások bizonyították be azt is, hogy a magyar nép milyen csálhatatlan érzéket mutat abban az irányban, hogy az emberi szellem közkinceseiből, jelen esetben a szomszédaitól, csak olyasmint vegyen át, amit az ő nemzeti jellemének és szükségleteinek megfelelően teljesen át tud hasonítani. A sajátos magyar szellemiség hagyománytökéjét s az idegenből kölcsönzött elemeket egy magasabbrendű szerves egységbe olvasztotta össze, úgyhogy a magyar lélek történetileg kikristályosodott vonásai hosszú évszázadok folyamán nemcsak hogy nem halványultak el, hanem az idegen átvételeknek külön szint és jellemet kölcsönöztek. A népdalokban, mint konkrét példákban tanulmányozhatjuk a magyar nép mély történeti tudatosságát, amely az idegen elemekkel való folytonos érintkezésben fejlődött naggyá. Legerősebb volt ez a történeti tudatosság akkor, midőn a faji összetartozóság érzete a nemzet minden rétegét egyformán hatotta át, midőn egy érzésben, egy dalban találkozott az egyszerű pásztor a nemzet bármely nagyjával. S itt jutunk a népzenei kutatások másik nagy tanulságához, az öntudatos egységes nemzeti kultúra társadalmi feltételeihez.

A magyar népzene ugyanis nem egyetlen osztály, a parasztság szellemi kincse, hanem a teljes magyar kultúra öröksége, melyet mind mai napig éppen konzervatív hajlandóságából a falusi magyarság tartott életben. A legrégebb nemzeti dalokban a magyar társadalom minden osztálya egyformán gyönyörködött, ezeket átadták egymásnak, hol a nép az úriosztálynak, hol az úriosztály a népnek. Éppen népdalgyűjtőink bizonyították be, hogy még ma is sok olyan dallam és szöveg él a falusi magyarság körében, amelyek a XVI—XVII. században kétségtelenül a magyar nemesség köréből származtak. (Ilyen az Árgyus nótája, Kádár István éneke, Tinódi melódiák, kuruc dalok, főúri virágénekek stb.) „Régi főrangú költőink műveinek nem egy töredéke maradt meg a nép között, dallamukra többnyire nincs is más forrás, mint a nép éneke. Amint hogy falun még ma is hallani olyan fordulatait a magyar nyelvnek, melyeknek mását csak főúraink 2—300 év előtti leveleiben találjuk. Nem is olyan régen, a magyar fő- és közrend nyelvében egy volt. Dalkincse is legnagyobbbrészt közös lehetett.“ (Kodály: A magyar népdal művészi jelentősége.)

Ehhez az egységes magyar zenekultúrához azonban egy magyar érzésben egységes társadalom felvevő készsége kellett. Ez az egység akkor lazul meg először, midőn az arisztokrácia hűtlen lesz nemzeti hagyományaihoz s mint idegen kultúrák pártfogója és művelője lép fel. Az európai zene beáramlása, fejlett technikája elhomályosítja tekintetét az egyszólamú, Ősi dallamok egyszerű klasszikus szépsége iránt. De ugyanekkor a magyar érzés hű bástyája marad a XVIII.

század középnemessége. Elsősorban az Ő érdeme, hogy a kuruc dal-költészetből kifejlődő verbunkos zene, a kollégiumi magyar dalirodalom ha sokat át is vesz a nyugati sallangokból, de sajátos magyar ízét meg tudja tartani. De ezután következik az a korszak, amit Bartók a régi és az új dallamstílus közötti átmeneti korszaknak hív, midőn teljesen magára hagyva a nemzet felsőbb rétegeitől a magyar nép legnehezebb harcát vívja az idegen elemek túlsúlyával. Hogy egy időre meginog történeti tudatosságában, nem volt csoda, midőn maga a magyar úriosztály mutat példát az idegen zenei elemek behurcolásában. A nemzeti kultúra egységét a XIX. század 30-as éveinek a múlt ellen forduló liberális törekvései, majd a szabadságharc teljesen felbontják. A legértékesebb magyar fők ezrével pusztulnak el. Új, idegen származású elemek jutnak előtérbe, amit az anyagilag amúgy is leromlott középosztály gerince, a magyar nemesség nem tud ellensúlyozni. A fővárosban tömörülő nemzetközi szellem a kultúra egész területén egy nemzeti öntudatosságában teljesen lehangoló kor szimpptomáit tárja elénk, ahol még a vidék is teljes magárahagyottságot jelent a magyar író és a magyar művész számára. Ez a társadalom valóban melegágya lehetett annak a Bartóktól a C osztályba sorolt dallamanyagnak, amelynek legnagyobb része idegen népektől származik, valamint azoknak a magyar népies műdaloknak, amiket a falu átvett az úriosztálytól. Mondvacsinált népiesség volt ez, mint ahogy mondvacsinált volt ennek a korszaknak egész magyarsága. Hiszen a városi nótaszerzők gyakran a német polka és mazurka témákból gyártják a csárdásait. A keringő témáknak a magyar frissekbe való átültetése öröklött járvány módjára annyira elterjedt, hogy nem is érezték idegen jellegét. Ezek a nótaszerzők természetesen a szöveggel törődtek a legkevesebbet — amit a cigánybandák tiszta hangszeres tolmácsolása csak még inkább előmozdított. A legjobb eset még az volt, ha a nótaszerzők híven utánozták az új népi dallamok szerkezetét.

Mert valóban csodálatos példája a magyar nép regeneráló képességének, hogy éppen akkor, mikor legerősebben érzi faji öntudatának veszélyeztetését és elnyomását, mintegy hatalmas visszahatásképpen lendül fel örökké megújuló teremtő ereje, hatalmas élniakarása abban a nagyszerű zenei forradalomban, amelyet Bartók a falusi új magyar dallamstílusnak hív. A magyar társadalmi osztályok nemzeti érzésére, amely készen áll minden faji érték felkarolására és befogadására, a XIX. századvég falusi magyarsága már nem számíthatott, így ő maga lett a nemzeti szellem tisztaságának egyedüli hű megőrzője és ápolója. Az idegenből átplántált dallamok éppen a magyar nép érzés és gondolkodás módjával, ellentétes jellegükkel ébresztették a magyar falut legerősebben önmagára, ösztönözték az új egységes dallamstílus kialakítására.

Ez a dallamstílus azonban a lassan apadó régi stílussal egyetemben még sokáig maradt a nép kizárólagos kultúrkincse. A magasabb társadalmi rétegekhez csak egy-egy jól-rosszul sikerült, cigányos előadással fűszerezett utánzatában jutott közelebb. Itt nincs szándékunkban bővebben részletezni ennek a társadalomnak zenei igényeit, a

hagyományoktól teljesen elszakadt álnépiesség zenei termékeit, a cigányos stílus egyeduralmának ránk nézve szomorú következményeit, mely szerint úgy összekeverték a magyar zenét a cigányzenével, hogy külföldön már csak cigánydaloknak hívták a magyar népies műdalokat. Mindezekre csak utalunk azért, hogy annál jobban lássuk a magyar népdal kutatóinak, Bartóknak és Kodálynak elévülhetetlen nagy, nemzeti érdemeit és azokat a rendkívüli nehézségeket, akadályokat, amiket csak évtizedek hitben, meggyőződésben egy pillanatra sem lankadó, támadással és értetlenséggel nem törődő, kitartó munkája tudott legyőzni.

Midőn Bartók Béla és Kodály Zoltán 1906-ban úrnak indították az általuk újra felfedezett parasztdalokból válogatott és az ő feldolgozásukban kiadott „20 magyar népdal“-t, még méltán írhatták bevezetésül e sorokat: A magyar társadalom túlnyomó része ma még nem elég magyar, már nem naív és még nem elég művelt arra, hogy az igazi magyar népdalok közelebb férközzenek a szívéhez. De megjön az ideje annak is, mikor majd lesz magyar házi muzsika és a magyar család házi zenélése nem elégszik meg legalacsonyabbrendű külföldi kuplékkal, belföldi népdalgyári portékával. Mikor majd lesz magyar énekes. Mikor nemcsak a ritkaságok néhány kedvelője tudja majd, hogy van másféle magyar dal is a világon, mint a „Ritka búza“ és az „Ityóka-pityóka“.

Három évtized telt el azóta és közben a világháború pusztító orkánja romba dönté Nagymagyarországot. De ennek az orkánnak tisztító ereje is volt. Felébreszti a magyarságban az ellanyhult faji öntudatot, a vágyat minden nemzeti érték megmentésére, az erős élniakarást, hogy a népek irgalmatlan versenyfutásában minden erejét összeszedve szálljon síkra s ne hagyja magát beleolvasztani abba a halálos gyűrűbe, amellyel a szomszédos ellenségek fojtogatják. Mindig erőteljesebben, mindig nagyobb visszhangot keltve hangzik fel a nemzet nagy szellemi vezéreinek szava, akik a kultúra egész területén hangoztatják annak a tételnek Örök igazságát, hogy minden nemzet a maga ősi szellemi alkotásában, sajátos kultúrájában jut igazi öntudatra s hogy ez a kultúra legmélyebb lényegében a népben, mint a nemzeti hagyományok leghívebb megőrzőjében gyökerezik. A történeti hagyományok nagy összeolvasztó erejével kell megalkotni az egységes, minden társadalmi osztályt egyformán magában foglaló magyar nemzeti kultúrát, örvendjünk azon — írja egy helyen Kodály — hogy olyan ország fiai lehetünk, melynek még van élő hagyománya, hogy a magyar zene monumentáinak értékesebb fele nem könyvtárakban szunnyad, hanem élve él, hogy olyan korban élhetünk, amilyent a nyugati népek magukra nézve már csak rekonstruálni tudnak. Emberileg is részesévé kell válni a hagyománynak s ezzel egy embercsoport életének. Ennek az új szellemi arénának, a tisztultabb faji öntudatnak mindig több prófétái akadnak a magyar tudományban és művészetben, mindig több megértői a magyar társadalomban. Folyton tágul a magyar közösség szűk köre abban a mértékben, ahogy a földműves nép közt megőrzött és valamikor az egész magyarság tulajdonát alkotó szellemi, elsősorban zenei értékek a magasabb társadalmi körökben újra megértésre találhatnak.

Ennek a szintézisnek létrejöttét korunk általános szellemisége is előmozdítja. A múlt század romantikus zenei stílusának túlárado érzelmessége, individuális szelleme, formafelbontó harmonikus jellege szöges ellentétben állt a magyar népdal klasszikus tömörségével, keresetlen, minden túlárado szentimentalizmustól irtózó, egyetemesen emberi jellegével. Klasszikus szellemre keresve sem találhatnánk jobb példát a magyar népdalnál. Egyszólamú jellege, a melodikus vonalak mozgásszépsége és koncentrációja, a ritmusnak, mint a zene ősi elemének kifogyhatatlan gazdagsága, ereje és frissessége, az a mód ahogy a legegyszerűbb, legtömörebb eszközökkel, tehát a legnagyobb művészettel fejez ki igaz, mély emberi érzéseket, mind a klasszikus szellem megnyilvánulására mutatnak. A népdalköltő személye teljesen háttérbe szorul, eltűnik a mű mögött, nem is kívánja magát megnevezni. A népdalban szöveg és zene elválaszthatatlan egység. A paraszt énekszó nélkül még elmondani sem tudja a verset, annyira együtt él számára a kettő. Az élő népénekekben ezért nincsenek soha ritmikai hibák, amelyek a szöveg természetes hangsúlyát eltorzítanák: a szöveg-ritmus hatása a dalritmusra a legtöbbször kimutatható. Az énekelt dalokban a nyelv kötöttsége, az Ősi táncdalokban a szigorú ritmus biztosítja a forma klasszikus kereteit. Nem véletlen, hogy a nép más kézből csak azokat a dallamokat teszi magáévá, amelyek ezt a szellemet tükröztetik vissza, vagy amelyeket ilyen módon tud átalakítani, így nő ki a nemzeti nyelv sajátos ritmusából, zenéjéből a nemzeti dal és az ebben a dalban rejlő zenei sajátosságoktól megtermékenyített fajiségében öntudatos, amellet a nyugati kultúra technikájával teljesen felvértezett új magyar műzene. Ma, mikor a szellem területén félreismerhetetlen a klasszikus szellem térfoglalása, szinte toliunkra kínálkozik annak megállapítása, hogy a magyar faji szellem műzenei megnyilatkozása ma egyszerre modern és klasszikus nagy nemzetközi értéket jelent a fáradt nyugati zenekultúra számára.

A népies magyar műdal, amilyen formában ez a XIX. század második felében virágzott, minden társadalmi háttérétől is eltekintve, csakis a romantikus kor terméke lehetett. Erre mutat elsősorban a cigányelődásra való nagy alkalmassága. Az igazi magyar népdal stílusa, a benne rejlő lelkiség olyan ellentétben van a városi cigány előadásmodorával, hogy—azt hisszük—meddő kísérlet volna e kettőnek mesterséges összeházasítása. Eltekintve minden egyébtől, a cigányelőadás nem ismer éneklést, csak hangszeres tolmácsolást, így a népdal lényeges alkatrésze már veszendőbe megy. Hogy ezzel szemben a népies műdalnak mennyire nem volt fontos a szöveg, arra már abból is következtethetünk, hogy tolmácsolásukat nem csak hogy a cigányra bízták, hanem a nagyközönség kizáróan csak így tudta élvezni. Hiszen, hogy milyen magyartalanságok, közhelyek, ritmushibák stb. fordulnak elő ezekben a népies műdalokban, arra a példák légióját lehetne felsorakoztatni. De ki törődött akkor ezzel, mikor a legfőbb vonzóerő a cigányzenekarok telt, színes hangzásában, túlárado nagy érzelmességében, a cigányfaj exotikus érdekességéből rejtett, amelyek az akkori romantikus lelkiség követelményeinek tökéletesen megfeleltek. Ez a lelkiség semmiképpen sem kedvezett volna a magyar faji szellem

érvényesülésének. Ezért is volt még századunk elején pusztába kiáltó szó a magyar népi dallamok felfedezőinek szava. Amely zene nem volt cigányos, romantikusan, könnyekre fakasztóan érzelmes, azt sem bent, sem a külföldön nem tartották magyarnak.

De ez a korszak már a múlté. Az új nemzeti ideológiában felnövekedő fiatalabb generáció már teljesen magáénak érzi a nagy úttörők eszményeit. Egy nemcsak frazeológiában, hanem átélte, cselekvő demokráciában megnyilvánuló nemzetiséggel párhuzamosan épül szemünk előtt a világhírű új magyar zeneművészet és az új magyar zene-kultúra. Ma szellemi téren a nagy szintézisek korát éljük, olyan vezérekkel az élen, akiknek munkásságában múlt és jelen, nép és történet, hagyomány és változás, korábban szembe álló ellentétek egyenlítődnek ki.

Bartók könyvének íme a legfőbb tanulsága: a magyar falu visszaadja a nemzetnek a századokon át megőrzött közös kincset. Híven sáfárgodott ezzel a kincssel, gazdagította, gyarapította és megtanított arra, hogy melyik a magyar lelki fejlődés egyetlen igazi útja, hogy semmi új nem tehet szert igazi hatásra a nemzettestben, ha nem tud hozzákapcsolódni a nemzeti hagyományokhoz.

PRAHÁCS MARGIT